

פרק יא



א ואני בשנת אחת לדרגוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו: ב ועתה אמת אנני לך הנה עוד שלשה מלכים עמדים לפרס והרביעי יעשיר עשר גדול מפל וכהזקתו בעשרו יעיר הפל את מלכות יון: ג ועמד מלך גבור ומשל ומשל רב ועשה פרצונו: ד וכעמדו תשבר מלכותו ותחזק לארבע רוחות השמים ולא לאחרייתו ולא כמשלו אשר משל כי תנתיש מלכותו ולאחרים מלבד אלה: ה ויחזק מלך הנגב ומן שריו ויחזק עליו ומשל ומשל רב ממשלתו: ו ולקץ שנים יתחברו ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים ולא תעצר פוח הזרוע ולא יעמד וזרעו ותנתן היא ומביאיה והילדה ומחזקה בעתים: ז ועמד מנצר שרשיה בנו ויבא אל החיל ויבא במעוז מלך הצפון ועשה בהם והחזיק: ח וגם אלוהיהם עם נסכיהם עם כלי המדתם כסף וזהב בשבי יבא מצרים והוא שנים יעמד ממלך הצפון: ט ויבא במלכות מלך הנגב ושב אל אדמתו: י ובניו יתגרו ואספו המון חילים רבים ויבא בוא ושטרף ועבר וישב ויתגרה עד מעוז: יא ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו עם מלך הצפון והעמיד המון רב ונתן ההמון בידו: יב ונשא ההמון ורם לכבו והפיל רבאות ולא יעוז: יג ושב מלך הצפון והעמיד המון רב מן הראשון ולקץ העתים שנים יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב: יד ובעתים ההם רבים יעמדו על מלך הנגב ובני פריצי עמו ינשאו להעמיד חזון ונקשלו: טו ויבא מלך הצפון וישפך סוללה ולכד עיר מבצרות וזרעות הנגב לא יעמדו ועם מבחריו ואין פח לעמד: טז ויעש תבא



אליו כרצונו ואין עומד לפניו ועמד בארץ הצבי וכלה בידו: י וישם פניו לבוא בתקף כל מלכותו וישרים עמו ועשה ובת הנשים יתן לו להשחיתה ולא תעמד ולא לו תהיה: יא וישם פניו לאיים ולבד רבים והשבית קצין חרפתו לו בלתי חרפתו ישיב לו: יב וישב פניו למעוזי ארצו ונכשל ונפל ולא ימצא: כ ועמד על פנו מעביר נוגש הדר מלכות ובקמים אחרים ישבר ולא באפים ולא במלקמה: כא ועמד על פנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות ובא בשלונה והחזיק מלכות בחלקלקות: כב וזרעות השטף ישטפו מלפניו וישברו וגם נגיד ברית: כג ומן התחברות אליו יעשה מרמה ועלה ועצם במעט גוי: כד בשלונה ובמשמני מדינה יבוא ועשה אשר לא עשו אבותיו ואבות אבותיו בזה ושלל ורכוש להם יבזור ועל מבצרים יחשב מחשבתי ועד עת: כה ויער פחו ולבבו על מלך הנגב בחיל גדול ומלך הנגב יתגרה למלקמה בחיל גדול ועצום עד מאד ולא יעמד פי יחשבו עליו מחשבות: כו ואכלי פת פגו וישפרוהו וחילו ישטוף ונפלו חללים רבים: כז וישניהם המלכים לכתם למרע ועל שלחן אחד פזב ידברו ולא תצלח פי עוד קץ למועד: כח וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו על ברית קדש ועשה ושב לארצו: כט למועד ישוב ובא בנגב ולא תהיה כראשנה וכאחרנה: ל ובאו בו ציים פתים ונבאה ושב וזעם על ברית קודש ועשה ושב ויבן על עזבי ברית קדש: לא וזרעים ממנו יעמדו וחללו המקדש המעוז והסירו התמיד ונתנו השקוץ משמם: לב ומרשיעי ברית יחניף בחלקות ועם ידעי אלוהיו יחזקו ועשו: לג ומשפילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה ימים: לד ובהכשלים יעזרו עזר מעט ונלוו עליהם רבים בחלקלקות: לה ומן המשפילים יכשלו לצרור פהם ולברר וללבן עד עת קץ פי עוד למועד: לו ועשה כרצונו המלך

ויתרומם ויתגדל על כל אל ועל אל אלים ידבר נפלאות והצליח
עד כלה זעם כי נחרצה נעשתה: לו ועל אלוהי אבתיו לא יבין ועל
חמדת נשים ועל כל אלוה לא יבין כי על כל יתגדל: זה ולא אלה
מעזים על פנו יכבד ולא אלוה אשר לא ידעהו אבתיו יכבד בזהב
ובכסף ובאבן יקרה ובחמדות: לא ועשה למבצרי מעזים עם אלוה
נכר אשר יפיר ירבה כבוד והמשילים ברבים ואדמה יחלק במחיר:
מ ובעת קץ יתננח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב
ובפרשים ובאניות רבות ובא בארצות ושטף ועבר: מא ובא בארץ
הצבי ורבות יפשלו ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני
עמון: מב וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה: מג
ומשל בממנוי הזהב והכסף ובכל חמדות מצרים ולבים וכשים
במצעדיו: מד ושמעות יבהלחו ממזרח ומצפון ויצא בחמא גדלה
להשמיד ולהחרים רבים: מה וישע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי
קדש ובא עד קצו ואין עוזר לו:

המערכת העליונה נחשפת

פרק י"א חושף את המתרחש מאחורי הקלעים של המציאות. אנחנו רגילים לראות את מה שנעשה על הבמה, לראות את החיים המתרחשים לבגד עינינו. התנהלותם של האנשים, שמבחינה מסוימת אינם אלא כבובות על חוט, נראית לנו מציאות אמיתית. רק לעיתים רחוקות באה מעין הברקה משמים וקורעת לנו את הרקיעים, פותחת צוהר לראות מה מתחולל באמת בפנים, מה מניע את כל התהליכים העולמיים. מי הוא המושך בחוטים, ומה הן ההתרחשויות בעליונים, אשר מכוחן משתלשלות ההופעות החיצוניות שלהן כאן עלי-אדמות.

הבלחה כזו פגשנו, למשל, במאבקו של יעקב אבינו עם האיש בלילה. האיש ביקש: "שְׁלַחְנִי כִּי עֲלֶה הַשָּׁחַר" (בראשית לב, כז), ויעקב התעקש שלא לשלחו אלא אם יברך אותו קודם. האיש, כידוע, הוא שרו של עשו, המנהל מאבק איתנים על הבכורה העולמית בניהול המציאות, לטוב או לרע. לאחר שיעקב ניצח במאבק הפנימי, המפגש האנושי של יעקב עם עשו כבר הוכרע: "כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלוֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל" (שם כט).⁷⁶

כך גם בהשגחה הפרטית והכללית שבמציאות כולה. חז"ל מגלים לנו שאין עשב ועשב שאין לו מלאך שמכה על קודקודו ואומר לו גדל (בראשית רבה ג, י). כל המציאות כולה אינה אלא השתקפות של מציאות עליונה. כאן, בפרקים האחרונים, אנו זוכים להציץ במעט ממה שמתרחש במרכז העניינים האמיתיים.

כפי שעולה מהפסוקים, הפרק שלנו הוא המשך ישיר של הפרק הקודם, ויש שמבינים שזהו ממש המשך אותה שיחה שבין גבריאל לדניאל. ראינו שדניאל התענה במשך עשרים ואחד ימים והתחזק בתפילתו, לאחר שבניין בית המקדש נקטע, למרות הצהרת כורש. כבר בפרק הקודם גבריאל חשף בפני דניאל מה מתרחש בעולמות העליונים, והתברר שהתענית של דניאל

⁷⁶ . וכן מצאנו שכאשר משרתו של אלישע התיירא מהחיל הגדול של ארם, על סוסייהם ורכביהם - התפלל הנביא לה' שיפקח עיניו. וכשנפתחו עיניו ראה והנה ההר מלא סוסים ורכב אש המגינים עליהם (ראו מלכים ב', 1).

עושה רעש גדול בשמים, ונותנת כוח למלאכים, גבריאל ומיכאל, לעמוד כנגד השרים העליונים של פרס וכנגד המקטרגים שיש בעליונים על ישראל. פעולתו של דניאל העניקה להם את היכולת לעמוד ולבטל גזרות רעות.

שיעור בהיסטוריה עתידית

לאחר שגבריאל שטח בפני דניאל את תוכנית ארבע המלכויות בפרק ח', בפרק זה הוא ממקד את המבט במלכות יוון, וסוקר את הצפוי להתחולל בה במשך מאות השנים הקרובות. כמובן, צריך עוד להבין מהי החשיבות בהבאת הפסוקים הללו, בייחוד לאור מאפיין בולט שלהם - אין בהם כמעט התייחסות למתרחש בארץ ישראל ובעם ישראל. בכל הסקירה הגדולה הזו מופיעים רק רמזים דקים בנוגע לעם ולארץ, כמו "אַרְץ הַצְבִּי" או "מִרְשֵׁעֵי בְרִית" וכדומה, אך אלו רק התייחסויות נקודתיות לעם ישראל. אירועים דרמטיים שהתרחשו באותה תקופה, כגון ההתייוונות, מרד החשמונאים, חילול בית המקדש וטיהורו ועוד, אינם מוזכרים בכל התיאור הזה. מסופר כאן רק על המלחמות של הגויים בגויים, התגוששות המעצמות האזוריות בינן לבין עצמן, הכל כביכול במנותק מישראל. מה החשיבות בתיאור זה? למה עלינו לדעת מה מתרחש בעולמן של האומות, כל עוד אין זה נוגע אלינו? מה חשוב כל כך בידיעות אלו, עד שהכתוב טורח להקדיש להם פסוקים כה רבים?

בפשטות אפשר לומר, כפי שכבר הסברנו לעיל, שגבריאל חושף תוכנית אלוהית, או יותר נכון: תוכנית נבואית בסיסית, שיש בה אפשרות לשינויים, והכל תלוי בהתנהלות הישראלית עלי אדמות - אם ישראל יהיו נאמנים לתפקידם, או חס ושלום ימעלו בו. כבר ביארנו כי הנבואה הינה גילוי של גרעין הצפוי לקרות, ואילו האופן המדויק שבו גרעין זה יתפתח תלוי בגורם האנושי - בישראל. לפיכך יש חשיבות עצומה לעובדה שדניאל נחשף לתוכנית האלוהית הזו, שכן מעתה, ישראל יכולים לקבל קריאת כיוון ומוטיבציה לעצב את ההיסטוריה העתידית טוב יותר, לפעול לכך שהמגמות

האלוהיות שהופיעו בנבואה תתגשמה באופן הטוב והגבוה ביותר, לא באופן הנמוך ורווי הייסורים.

ועוד יש לומר, שישראל כמו לב שבאיברים (כחרי ב, לו), לב של האומות - ישראל אוהבים את כל אומות העולם, וחרדים לשלומה ולטובתה של האנושות כולה. גם בשעה שלא נראית זיקה ישירה לקורות עמנו - אכפת לנו מה עתיד לקרות ובאיזה אופן ניתן להיטיב לאנושות.

פסוקים א-ב: מסגרת הזמן

וְאֵנִי בְּשָׁנַת אַחַת לְדָרְיוֹשׁ הַמֶּדִי עָמְדִי לְמַחְזִיק וּלְמַעֲזוֹ לוֹ. וְעַתָּה
אָמַת אֶגִּיד לְךָ הִנֵּה עוֹד שְׁלֹשָׁה מְלָכִים עֹמְדִים לְפָרֶס וְהָרְבִיעִי
יַעֲשֶׂיר עֶשְׂרֵה גָדוֹל מִכָּל וּכְחֻזְקָתוֹ בְּעֶשְׂרוֹ יַעֲדִיר הַכֹּל אֶת מַלְכוּת יוֹן.

מבחינת מסגרת הזמן, פרק י' התרחש בשנה השלישית לכורש, ואילו בפרק שלנו מתואר מה התרחש בשנה הראשונה לדריוש הראשון - שבא לפניו.⁷⁷ גבריאל מספר לו שכבר מימי דריוש הראשון, שהיה מלך נוח לישראל, התחילו המאבקים הרוחניים נגד ישראל. למה דווקא מאז? מכיוון שבימי נבוכדנצר, ובימי אויל מרודך ובלשאצר שהיו יורשיו, הרשעות הבבלית רמסה ודרסה את ישראל, וממילא לא היה שייך להתמודד עם המקטרגים העליונים - שהרי הם שלטו. אמנם כשדריוש המדי דיבר טוב על ישראל, עוד לפני שדובר כאן בארץ על חידוש המקדש וחזרת ישראל לארצם, כבר התעורר קטרוג בשמים, והתעורר הצורך של גבריאל להתמודד עמו. כעת עובר גבריאל לתאר מה יתרחש בעתיד.

גבריאל מתאר שלאחר דריוש המדי יעמדו עוד שלושה מלכים ממלכות פרס, כשהאחרון מביניהם, דריוש השני, יהיה החזק והמפואר ביותר מבחינת עושרו וכוחו. אמנם, דווקא בשל כך, הוא יעורר מלחמות על יוון. אומר

⁷⁷ הזכרנו כבר לעיל בפרק א' את חשבונם של חז"ל, השונה מהמקובל במחקר, שלפי חז"ל קמו לפרס ארבעה מלכים: דריוש הראשון - המדי, כורש, אחשורוש ודריוש השני - הפרסי. דריוש השני מכונה גם כורש השני וגם ארתחשטא.

גבריאלי: כבר מתחילת מלכות דריוש אני עומד לעזור לישראל, וכעת אעדכן אותך מה עומד לקרות.

בפסוקים הבאים, ניפגש עם ההיסטוריה העתידיה של ממלכת יוון. ביאוריהם של עיקרי הפרק מוסכמים על רוב הפרשנים, לפחות עד פסוק ל"א. נפרט את הפסוקים וביאורם לפי המוסכם בדרך כלל.

פסוקים ג-ה: אלכסנדר מוקדון והתפלגות מלכותו

וְעָמַד מֶלֶךְ גָּבוֹר וּמְשָׁל מִמְּשָׁל רַב וְעָשָׂה כְּרָצוֹנוֹ.

אלכסנדר מוקדון, ששלט כבר בצעירותו על כל המחוזות היווניים ואיחד אותם לכדי ממלכה אחת - "מְמָשָׁל רַב" - הוא אותו "מֶלֶךְ גָּבוֹר". מרומז כאן שהוא ישלוט "מְמָשָׁל רַב", אף יותר ממלכי פרס. כפי שידוע מהמהלכים ההיסטוריים, כיבושי אלכסנדר אכן כללו את כל המרחב התרבותי של אותם ימים. שלטון אדיר שאין עומדים בפניו וכולם עושים כרצונו.

וּכְעָמְדוֹ תִּשְׁבֵּר מַלְכוּתוֹ וְתִחַץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם וְלֹא לְאַחֲרֵיתוֹ
וְלֹא כְּמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מִשָּׁל כִּי תִנְתַּשׁ מַלְכוּתוֹ וְלֹאֲחֵרִים מִלְּבַד אֵלָּה.

המלך אלכסנדר מוקדון נפטר כבר בתחילת שנות השלושים לחייו, "כְּעָמְדוֹ", ומלכותו האדירה התפצלה לארבעה חלקים: "וְתִחַץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם". בכל חלק מחלקי הממלכה שלטו אנשים זרים, ולא בניו כפי שמקובל בחוק המלכים: "וְלֹא לְאַחֲרֵיתוֹ". בנוסף, גם ממשלם לא היה תקיף ומקיף כמלכות אלכסנדר - "וְלֹא כְּמִשְׁלוֹ".

מתואר כאן כיצד המלכות היוונית לאחר מות אלכסנדר תלך ותידררה, תלך ותתרסק.

וַיִּחַזַּק מֶלֶךְ הַנְּגֵב וּמִן שְׁרֵי וַיִּחַזַּק עָלָיו וּמְשָׁל מִמְּשָׁל רַב מִמְּשָׁלָתוֹ.

כאמור, מלכות אלכסנדר התפרדה לארבעה חלקים, ומהם: מלכות הדרום - הנגב - ששלטה על מצרים, ומלכה הראשון נקרא תלמי; ומלכות הצפון - על אזור אשור ובבל, ובהמשך גם על אסיה הקטנה ויוון, שם משלו בית סלאוקוס (סלווקוס). שמם הכולל של מלכי בית זה היה אנטיוכוס. "וּמִן

מתוך "חזון וחלומות" - הרב שלומי בדש

לרכישת ספרים: <https://shop.yhb.org.il>



שָׁרִי, תלמי הראשון היה אחד מן השרים של סלאוקוס. סלאוקוס התעצם ותפס את השלטון, ושלח את תלמי למצרים, ותלמי התחזק עליו ותפס השלטון והמלכות במצרים. בסופו של דבר מתבססות להן שתי ממלכות שאם בוחנים לאורך שנים - בית סלאוקוס חזקים יותר.

פסוקים ו-טז: מלחמות מלכות הצפון והדרום

וּלְקַץ שָׁנִים יִתְחַבְּרוּ וּבַת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב תָּבוֹא אֶל מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לַעֲשׂוֹת מִישָׁרִים וְלֹא תַעֲצֹר כּוֹחַ הַזְּרוּעַ וְלֹא יַעֲמֵד וְזָרְעוֹ וְתִנְתֵּן הִיא וּמְבִיאֶיהָ וְהִילְדָהּ וּמְחֻזְקָהּ בְּעַתֵּימָם.

"ולקץ שנים" הבת של תלמי, מלך הנגב, נישאה למלך הצפון. היו אלה נישואים פוליטיים, במטרה "לעשות מישרים" - התקווה הייתה שמנישואים אלה יולד בן שימלוך על שתי הממלכות, ומזה תיווצר אחדות בין שני הפיצולים של מלכות יוון. הרי בעבר תלמי היה שרו של סלאוקוס. נבואה זו אכן התממשה, כשלימים המלכה ברניקי (או ברניקי סירה), שהייתה הבת של תלמי השני, נישאה למלך הצפון - אנטיוכוס השני, מבית סלאוקוס, אך הנישואים הללו היו בתנאי שאנטיוכוס, שהיה כבר נשוי, ייפטר מהאישה הראשונה, והיא תנושל ממעמדה. דא עקא, לימים מלך הנגב נפטר, והאישה הראשונה של אנטיוכוס, ששמה לאודיקה, הצליחה בעזרת תככים מסוימים לחסל את ברניקי ואת בנה. היא גם מחסלת את המלך עצמו ואת כל פמלייתו, "והילדה" היא האומנת, "ומחזקה בעתים", ואת היועצים. התוצאה הייתה שבנה שלה הוא זה שירש את המלכות הצפונית והדרומית - "ולא תעצר כוח הזרוע ולא יעמד..."

וַעֲמַד מִנְצָר שְׂרָשִׁיָּה כִּנּוּ וַיְבֹא אֶל הַחֵיִל וַיְבֹא בְּמַעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַעֲשֶׂה בָהֶם וְהַחֲזִיק. וְגַם אֱלוֹהֵיהֶם עִם נְסֻכֵיהֶם עִם כְּלֵי חַמְדָּתָם כָּסֶף וְזָהָב בְּשִׁבְי יְבֹא מִצְרַיִם וְהוּא שָׁנִים יַעֲמֵד מִמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן. וְכֹא בְּמַלְכוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְשָׁב אֶל אֲדָמְתוֹ. וּבְנֵיו יִתְגַּדּוּ וְאֶסְפוּ הַמּוֹן חֵילִים רַבִּים וְכֹא בּוֹא וְשִׁטְף וְעָבַר וַיֵּשֶׁב וַיִּתְגַּדּוּ עַד מַעְזוֹ. וַיִּתְמַרְמַר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וַיֵּצֵא וְנִלְחַם עִמּוֹ עִם מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהַעֲמִיד הַמּוֹן רַב וְנִתַּן הַהַמּוֹן

מתוך "חזון וחלומות" - הרב שלומי בדש

לרכישת ספרים: <https://shop.yhb.org.il>



מכון הר ברכה

בְּיָדוֹ. וְנִשְׂאָ הַהֶמוֹן וְרַם לְבָבוֹ וְהִפִּיל רַבָּאוֹת וְלֹא יָעוֹז. וְשָׁב מֶלֶךְ
הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הֶמוֹן רַב מִן הָרָאשׁוֹן וּלְחָץ הָעֵתִים שָׁנִים יָבֹא בֹא
בְּחֵיל גְּדוֹל וּבְרִכּוּשׁ רָב.

המתח הפנימי בין שני קצוות הממלכה היוונית טרם הסתיים, ותיאור המלחמות נמשך. סיכום הדברים כך הוא: תלמי השלישי, אחיה של ברניקי שהיה "נִצָּר שְׂרָשִׁיָה", שלט אז במצרים והחל להילחם בסלאוקוס השני בנו של אנטיוכוס השני. "וַיָּבֵא בְּמַעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן" - הוא גישל את החלק של תלמי במלכות הצפון. הוא אכן הצליח לנקום את דמה של ברניקי: "וַיַּעֲשֶׂה בָהֶם וְהִחְזִיק", הוא העשיר עושר רב מהמלחמה הזו, "עַם כָּלֵי חַמְדָּתָם", ובמשך שנתיים נשמר השקט ממלך הצפון ועמד על כנו - "שָׁנִים יַעֲמֵד".

הסיבה שהשקט נשמר שם רק למשך זמן כה קצר הייתה משום שלא הייתה לתלמי שום תשתית בצפון. צריך להבין, כדי לשלוט על ממלכה אחרת יש ליצור מערכת אזרחית נאמנה, צריך שהעם ירצה אותך או שאחזיקת הצבאית שם תהיה איתנה, ואם רוח העם נגדך - עליך להחזיק שם לגיונות רבים, ואלה חסרו לתלמי בצפון. המציאות הסובבת הייתה עוינת ביותר, וכנראה לא הייתה לו הנכונות להשתית שם מוסדות שלטון רציניים. יש לזכור, רומא כבר נושפת בעורפם של מלכי יוון בשעה זו, ומי שמצליח יותר מידי לטעמם הם דואגים 'להוריד' אותו, שלא יעשה צרות.

בנוסף, מלך הצפון, אנטיוכוס השלישי, בנו של סלאוקוס השני, החליט להשיב מלחמה שעה, ובעזרת צי אדיר החל לפגוע במלכות תלמי, ובעיקר באיים שהיו תחת מלכות זו. המלבי"ם מתאר שמלך הדרום היה אדם "רע מעללים ואוהב תענוגים", ולפיכך, יכולת המשילות שלו הייתה נמוכה. אמנם, לאחר שכבר הגיע מלך הצפון עד לשערי מלכותו הדרומית, הוא יצא למלחמה נגדו: "וַיִּתְמַרְמַר מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וַיִּצָּא וַיִּלָּחֶם", ולבסוף ניצח.

הקרב שמתואר כאן מפורסם בדפי ההיסטוריה כקרב אדיר בשם "קרב רפיח". קרב רפיח היה קרב מכריע במלחמה בין אותו תלמי הרביעי ממצרים, מלכות הדרום, ובין אנטיוכוס השלישי, 'הגדול', מממלכת הצפון, הממלכה הסלאוקית.

כאמור, הניסיון של אנטיוכוס להחזיר לעצמו את השליטה בחלקים שאבדו לאימפריה געשה בשל חולשת משילותו של תלמי, שגרמה לאי־שקט ציבורי ובעיות שלטוניות. ואכן, בהתחלה אנטיוכוס הצליח לכבוש בחזרה את עיר הנמל סלאוקיה, וערים נוספות בארץ ישראל ובעבר הירדן המזרחי. התיאורים ההיסטוריים של הקרב מתארים צבאות גדולים בעלי כשבעים אלף חיילים לערך בכל מערך, אך מערך הצבא של תלמי היה חזק יותר, ובשל עדיפות זו ניצח.

אמנם תלמי, כנראה בשל אופיו המעונג, לא הכריע סופית את המערכה: "וְלֹא יָעוֹז", מה שהוביל לאחר כמה שנים להתקוממות נוספת של מלך הצפון. לאחר כמה שנים הצליח לכבוש את כל הערים ששלט בהן מלך הדרום, מלבד מלכות מצרים:

וְשֵׁב מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהַעֲמִיד הַמּוֹן רַב מִן הָרִאשׁוֹן וְלִקְחֵץ הָעֵתִים שְׁנַיִם
 יָבֹא בֹא בְּחֵיל גָּדוֹל וּבְכֹשׁ רָב. וּבְעֵתִים הָהֵם רַבִּים יַעֲמְדוּ עַל
 מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וּבְנֵי פְרִיצֵי עַמָּה יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֲזוֹן וְנִכְשְׁלוּ. וַיָּבֵא מֶלֶךְ
 הַצָּפוֹן וַיִּשְׁפֹּף סוּלְלָה וְלָכַד עִיר מִבְּצָרוֹת וְזָרְעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמְדוּ
 וְעַם מִבְּחָרְיוֹ וְאִין כָּח לַעֲמֹד. וַיַּעַשׂ הַבָּא אֵלָיו כְּרָצוֹנוֹ וְאִין עוֹמֵד
 לְפָנָיו וַיַּעֲמֵד בְּאַרְץ הַצְּבִי וְכָלָה בְּיָדוֹ.

וּבְנֵי פְרִיצֵי עַמָּה יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֲזוֹן וְנִכְשְׁלוּ

הביטוי הזה, "ובני פריצי עמה", מוביל אותנו לפרשה תרבותית רחבה שקיבלה ביטוי במלחמת הצפון והדרום. יהודים נתיני מלכות מצרים תפסו צד במלחמה שבין המלכים, ומכיוון שהם שנאו את תלמי מלכם, הם ניסו לסייע למלך הצפון במלחמה. כל זה היה להם לרועץ, מכיוון שמאבקם נכשל ורבים מהם נהרגו.

צריך להבין שהמצב הזה, עמידה כמטוטלת בין הצדדים, אינו פשוט. כאשר כל כמה שנים מתחלף השלטון על חבל הארץ שבו אתה חי, כל מערכות החיים מזדעזעות. מציאות זו מבלבלת ומביאה למצבים קשים ומסוכנים. אמנם, אפשר לשמור על אדישות ולא לגלות נאמנות יתרה לשום שלטון,

אבל כשפורצת מלחמה בין שני צדדים, המציאות הופכת למסובכת יותר. לעיתים נתבעת מהאזרחים מעורבות דומיננטית יותר, והם נאלצים לנקוט צד ולהמר על הצד ה"נכון". הבעיה היא שאם הצד בו בחרו יפסיד והשלטון יעבור ידיים, הם יואשמו בבוגדנות.

כל זה במצב שבו חייבים לנקוט צד. אבל אם אפשר להישאר בעמדה ניטרלית ולא לבחור צד, אלא שבשל רצון להרוויח מכל המאבק מחליטים לבחור צד, זהו צעד שעלול לסכן את כל האומה. לכן אולי יש כאן נקודה של ביקורת: "וּבְנֵי פְרִיצֵי עֲמֻנָה".

עם זאת, הביטוי החריף הזה - פריצים - חושף לפנינו מציאות עמוקה יותר. הוא ביטוי לכך שהיהודים שחיו שם לא רק קשרו קשר טכני משותף עם מי מהצדדים, אלא אף גילו הזדהות. הם איבדו מעט את הזהות הלאומית שלהם, ולכן הרגישו יותר בקלות שייכות לצד זה או אחר. לו היו עומדים איתן על לאומיותם, ייתכן שהם לא היו נוקטים שום צד. אנחנו מכירים את היהדות ההלניסטית שהתפתחה במצרים, שאחת מהופעותיה היא דמותו הייחודית של פילון האלכסנדרוני. יהדות זו, שאחד מבסיסה המרכזיים היה במצרים, אכן ניסתה לעשות מעין סינתזה בין התרבות היהודית ליוונית, וייתכן שזו גם הסיבה לנקיטת הצד שלהם במלחמה.

וַיֵּשֶׁם פְּנֵיו לְבֹא בְתֶלְקֹף כָּל מַלְכוּתוֹ וַיִּשְׁרִים עָמוּ וְעָשָׂה וַבַּת הַנְּשִׁים
 יִתֵּן לוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ וְלֹא תַעֲמֹד וְלֹא לוֹ תִהְיֶה. וַיֵּשֶׁם פְּנֵיו לְאִיִּים וְלִכְד
 רְבִים וְהַשְׁבִּית קֶצֶין חֲרָפְתוֹ לוֹ בְּלִתֵּי חֲרָפְתוֹ וַיִּשְׁבּ לוֹ. וַיִּשָּׁב פְּנֵיו
 לְמַעוֹזֵי אֶרֶצוֹ וְנִכְשֵׁל וְנָפַל וְלֹא יִמָּצָא. וְעָמַד עַל כְּנֹ מַעְבִּיר נֹגֵשׁ
 הָדָר מַלְכוּת וּבְיָמִים אֲחָדִים יִשְׁבֵּר וְלֹא בְּאֶפְסִים וְלֹא בְּמַלְחָמָה.

בפסוקים הללו מתואר הניסיון של מלך הצפון לכבוש את מלכות הדרום, ובעיקר את מחוז מצרים, בערמה: "וַיִּשְׁרִים עָמוּ". אנטיוכוס השלישי פחד לכבוש את מצרים במלחמה, מכיוון שהתיירא מהתערבות הרומאים, שהיו אז כוח עולה במרחב. הרומאים באותה תקופה עמדו מן הצד, כשהם מביטים בצדדים המתכתשים וחובטים זה בזה עד זוב דם, ומחכים לשעת כושר

לעלות בתור האימפריה המרכזית. ואכן, מלכות הדרום שכרה שכירי חרב רומאים שינהלו את המלחמות שלה נגד מלכות הצפון.

התכנון של אנטיוכוס היה לכבוש את הממלכה הדרומית באמצעות חיתון. הוא השיא את בתו קליאופטרה לתלמי החמישי במטרה שהיא תשמש גיס חמישי בתוך המלכות המצרית: "יִתֵּן לוֹ לְהִשְׁחִיתָהּ", ותסייע מבפנים לגבור על תלמי. אלא שקליאופטרה, בסופו של דבר, נשארה נאמנה לבעלה ולא לאביה: "וְלֹא לוֹ תִהְיֶה".

כשראה אנטיוכוס שהתוכנית אינה מצליחה, הוא פנה לאיים, לאסיה הקטנה, ו"יָשַׁם פָּנָיו לְאֵיִים וְלְכַד רַבִּים", על מנת לכבוש אותם. אבל כאן נכנסו כבר הרומאים לתמונה, וקצין רומאי מוצלח ששמו קורנליוס סקפיו עצר את תנופת הכיבושים של אנטיוכוס השלישי, וכפה עליו שלום בתנאים קשים. אמנם פורמלית קראו לזה "שלום בין שוויים", אבל המשמעות הייתה שהרומאים מכריחים את אנטיוכוס לשלם את כל ההוצאות שהיו להם בשל ההתארגנות למלחמה. זה כמובן הכביד על הממלכה הצפונית, עד שבנו של אנטיוכוס השלישי מוזכר בכתוב בלעג, בתור מלך שכל הדר מלכותו היה באיסוף המסים כדי לשלם לרומאים: "מְעַבֵּיר נוֹגֵשׁ הַדֶּר מְלָכוֹת".

פסוקים כ-כד: אנטיוכוס הרשע

וְעַמֵּד עַל פְּנֵי נְבֻזַה וְלֹא נָתַנּוּ עָלָיו הוֹד מְלָכוֹת וְכָא בְשַׁלְוָה וְהַחֲזִיק מְלָכוֹת בְּחֻלְקֵי לְקוֹת. וְזָרְעוֹת הַשְּׁטָף וְשִׁטְפוּ מִלְפָּנָיו וַיִּשְׁבְּרוּ וְגַם נָגִיד בְּרִית. וּמִן הַתְּחַבְּרוֹת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מְרָמָה וְעָלָה וְעָצַם בְּמַעַט גּוֹי. בְּשַׁלְוָה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יְבֹא וְעֲשֶׂה אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ אֲבֹתָיו וְאֲבוֹת אֲבֹתָיו בָּזָה וְשָׁלַל וּרְכֹשׁ לָהֶם יִבְזֹר וְעַל מִבְּצָרִים יַחֲשֵׁב מִחֻשְׁבֹּתָיו וְעַד עַתָּה.

עתה אנו מגיעים לקורות ימי אנטיוכוס המפורסם ביותר, אנטיוכוס הרביעי. הכתוב קורא לו "נְבֻזַה", ולא רק בגלל מה שיעשה בהמשך, כשיגזור את הגזרות הנוראות שאנו מכירים מסיפורי חנוכה. הוא באמת היה אדם בזוי בהתנהגותו ובמידותיו.

אותו אנטיוכוס הרביעי, אנטיוכוס אפיפאנס ביוונית, עלה לשלטון בממלכה הסלאוקית לאחר רצח אחיו, סלאוקוס הרביעי, ותוך כדי עקיפת בנו של סלאוקוס ויורש העצר החוקי, דמיטריוס הראשון: "וְלֹא נִתְּנוּ עָלָיו הוֹד מְלָכוֹת". כל זה מכיוון שסלאוקוס הוא זה שירש את השלטון מאביהם. סלאוקוס ניסה להתמודד עם הבעיות שניצבו בפני הממלכה. הוא הצליח לשקם קצת את אוצר הממלכה שנפגע בעקבות קנסות הרומאים שהושתו על הממלכה לאחר המלחמות הקודמות. מכל מקום, בזמן שאחיו סלאוקוס מת, הצליח אנטיוכוס בעזרת מרמה, אינטריגות ותככים, "וְהִחְזִיק מְלָכוֹת בְּחִלְקָתָן", ובעזרת שותפות מסוימת של בני ברית מרומי, להשתלט על הממלכה, ולהסיר מהמועמדות את יורש העצר החוקי, בנו של סלאוקוס.

לאחר שהשתלט על הממלכה, אנטיוכוס פנה לבגוד בברית: "וְגַם נָגִיד בְּרִית", שניקמה בעקבות החיתון בין קליאופטרה ובין מלכות הדרום. כאשר נסע לבקר את אחותו קליאופטרה, אשתו של תלמי החמישי מלך מצרים, הוא הצליח "להרדים" את המשמר המקומי על ידי דברי חלקלקות וחנופה, וכבש בצורה חלקה ושקטה את הממלכה הדרומית בעזרת סיוע ממורדים מבפנים: "וַיִּמְן הַתְּחַבְּרוֹת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מְרָמָה וְעָלָה וְעָצַם בְּמַעַט גּוֹי".

וַיַּעַר כַּחוֹ וּלְבָבוֹ עַל מַלְכָּה הַנְּגֵב בְּחִיל גְּדוֹל וּמַלְכָּה הַנְּגֵב יִתְּנָהּ
לְמַלְחָמָה בְּחִיל גְּדוֹל וְעָצוֹם עַד מָאֹד וְלֹא יַעֲמֹד כִּי יִחְשְׁבוּ עָלָיו
מִחֲשָׁבוֹת. וְאֶכְלִי פֶת בְּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ וְחִילוֹ יִשְׁטוֹף וְנִפְלוּ חַלְלִים רַבִּים.
וּשְׁנֵינֵיהֶם הַמְּלָכִים לְבָבָם לְמַרְעָה וְעַל שְׁלֶחֶן אֶחָד כָּזָב יִדְבְּרוּ וְלֹא
תִצְלַח כִּי עוֹד קוֹץ לְמוֹעֵד.

כל התיאור עד כה עסק בפעם הראשונה שאנטיוכוס בא למלכות הדרום. בהזדמנות השנייה הוא חשב שהפעם ייתן מכה ניצחת למלכות המצרית לבית תלמי, אך הוא לא הצליח, מכיוון שמלך הנגב התארגן מחדש להדיפת אנטיוכוס. עם זאת, החלקלקות והרמאות של אנטיוכוס פעלו שוב, והוא הצליח לחדור על ידי פיתויים, שוחד וגם קצת איומים לתוך הקצונה הבכירה של מלך מצרים. הם בעצם אלו ששברו את מלך הנגב: "וְאֶכְלִי פֶת בְּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ" - אנטיוכוס הצליח לפורר את המערך המצרי מבפנים.

אנטיוכוס שבה את המלך הדרומי, תלמי השישי, בן אחותו, אך לא התייחס לזה כשבי, מכיוון שאנשי הדרום התעשתו והמליכו את אחיו, תלמי השמיני, שלא היה נאמן לאנטיוכוס. אנטיוכוס חייב את הממלכה לקבל בחזרה את תלמי השישי, והושיב אותו לאכול איתו על שולחן אחד, כביכול לאות קרבה, אך באמת כוונתו הייתה למרמה: "לְמַרְעָה וְעַל שְׁלֶחַן אֶחָד כָּזָב יְדַבְּרוּ", הוא רצה לרכוש לגמרי את השלטון על הממלכה הדרומית.

היה זה צעד פוליטי מהסוג המוכר, שיתוף פעולה מתוך מניעים אישיים. אנטיוכוס פנה כביכול לשלטון הפנימי של מצרים, והורה לא לפגוע בתלמי השישי, כי הוא בן משפחתו. אולם האמת היא שהוא רצה אותו כמלך רק מפני שכך היה לו נוח יותר. אנטיוכוס הרי ניצח אותו כמה פעמים והוא מכיר אותו. הוא העדיף להתמודד עם המלך המוחלש הזה, ולא עם מלך חדש שאולי יהיה אישיות תקיפה ובעייתית יותר. אנטיוכוס הזמין את תלמי השישי אל שולחנו וכיבד אותו, אך האמת היא שגם ביושבם על שולחן אחד: "לְבָבְכֶם לְמַרְעָה וְעַל שְׁלֶחַן אֶחָד כָּזָב יְדַבְּרוּ". כל אחד היה מוכן לתקוע סכין בגבו של האחר, אבל כלפי חוץ הם הפגינו חיבה הדדית. לצערנו, מציאות השכיחה בין מנהיגים, גם היום. האינטרס של שני המלכים, אם כן, היה משותף: תלמי לא רצה שידיחו אותו, וגם לאנטיוכוס היה נוח להסתדר איתו. לכן הם ישבו יחד כשביניהם שנאה תהומית.

וַיֵּשֶׁב אֶרְצוֹ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל וּלְבָבוֹ עַל בְּרִית קִדָּשׁ וְעִשָּׂה וְשָׁב לְאֶרְצוֹ.

כיוון שאנטיוכוס לא הצליח לממש את כל מזימותיו במצרים, אף שהוא לקח עמו רכוש גדול מאוד, הוא חזר לארצו - לסוריה, ובדרך הוא כילה את זעמו, כפי שקרה פעמים אין ספור, בעם ישראל, ביושבי יהודה הנמצאת על הדרך בין הממלכות. הוא בזז את המקדש ועשה צרות. בנקודת זמן זו נפתח ספר מקבים.

לְמוֹעֵד יָשׁוּב וְיָבֵא בְּנֵיגְבֻל וְלֹא תִהְיֶה כְּרִאשׁוֹנָה וְכְאַחֲרוֹנָה.

לאחר זמן, שני האחים, תלמי השישי ותלמי השמיני, עשו שלום ביניהם. לכן אנטיוכוס החליט שהפעם הוא לא יבוא בערמומיות ולא בתככים, לא כמי

שרוצה לבקר את קרוביו וכדומה, אלא עם צבא גדול ומאורגן. כעת ניצב על הלוח גורם שלישי, שלא איפשר לו לעשות מה שהוא רוצה:

וּבָאוּ בּוֹ צִיִּים פְּתִיִּים וְנִכְאָה וְשָׁב וְזָעַם עַל בְּרִית קוֹדֶשׁ וְעָשָׂה וְשָׁב
וַיָּבֹן עַל עַזְבֵי בְרִית קוֹדֶשׁ.

הפעם ציים וכתים, הם הרומאים, לא נתנו לאנטיוכוס, לחרפתו, להילחם בתלמאיים. אנטיוכוס אולץ לחזור בו מכוונתו. הייתה זו השפלה ממשית למלך שראה את עצמו כבעל יכולת ושלטון רחב.

בעקבות השפלתו, שב אנטיוכוס פעם נוספת למקומו כשהוא זועם, וכמובן, הוא שוב פרק את זעמו על ישראל הנמצאים בתווך. אלא שהפעם "וַיָּבֹן עַל עַזְבֵי בְרִית קוֹדֶשׁ", הוא כבר הבין את המערכת הפנימית הישראלית, והצליח לגייס לשורותיו מתיוונים שיסייעו לו. כך התחילה המערכה הכבדה של יהודה החשמונאית נגד הממלכה היוונית הסלאוקית. פלא גדול, שלמרות החשיבות של המערכה הזו נגד המגמה והגזרות היווניות, היא אינה מוזכרת כאן אלא ברמז.

פסוקים לא-לה: מלכות רומי ויהודה

באשר לפסוקים הבאים יש כבר מחלוקת בין הפרשנים: האם הפרק ממשיך לדבר על מלכות יוון, או עובר לתאר את עלילותיה של רומי המלבי"ם נוטה לאפשרות שמדובר על מלכות רומי, ויש הצדקה לדבריו; אם אכן מדובר כאן על המשך עלילותיה של יוון, השאלה על היעלמות מרד החשמונאים מהסיפור מתחזקת פי כמה. על כן נלך בדרכו של המלבי"ם.

וְזָרְעִים מִמֶּנּוּ יַעֲמְדוּ וְחִלְלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמְעוֹז וְהַסִּירוּ הַתְּמִיד וְנִתְּנָה
הַשְּׂקוּץ מִשָּׁמַיִם.

המילה "וְזָרְעִים" רומזת לכמה מאפיינים של רומי. מחד גיסא, הרומאים הם המשך של יוון - הם לקחו את התרבות היוונית והשתמשו בה לפי תכונתם העצמית. הם זרע שיצא מהממלכה היוונית, ללא מאפיינים מקוריים

משלהם. ומאידך גיסא, הם היו גם ממלכה חזקה יותר ו"בעלת זרוע", כפי שכבר הזכרנו שהרומאים הם אלו שעצרו את אנטיוכוס.

מכל מקום, אותם רומאים "חָלְלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמְּעוֹז וְהִסְרִיּוּ הַתְּמִיד וַנִּתְּנוּ הַשְּׁקוּץ מִשָּׁמַיִם". פסוק זה 'משוחח' עם פסוק י"א בפרק ח':

וְעַד שֶׁר הִצָּבָא הַגָּדִיל וּמִמֶּנּוּ הָרִים הַיָּרֵם הַתְּמִיד וְהַשְּׁלֶכָה מִכּוֹן מִקְדָּשׁוֹ.

זהו בית המקדש, שנקרא כאן "מְעוֹז" מכיוון שבאותה תקופה לאחר בניית הורדוס הוא היה מעוז ומבצר, כלומר עמדה חזקה משמעותית ואסטרטגית. גם לאחר שפרצו הרומאים לירושלים, כיבוש המקדש היה אתגר בפני עצמו, ונערכה שם מערכה אדירה. בנוסף, המקדש הוא הסמל הלאומי של ישראל, הדגל והמופת שבשבילו ישראל יילחמו עד הסוף. הוא תמצית הווייתם הישראלית, והוא עמוד השדרה של האומה, המעוז הלאומי. על פי המלבי"ם דברי המלאך:

וּמִרְשֵׁי־בְרִית יִחַנְיף בְּחִלְקוֹת וְעַם יִדְעִי אֱלוֹהֵיוּ יִחַזְקוּ וְעָשׂוּ. וּמִשְׁכִּילֵי עַם יִבְיִנוּ לְרַבִּים וְנִכְשְׁלוּ בְּחָרֵב וּבְקִלְבָּה בְּשָׂבִי וּבְבִזָּה יָמִים.

הרומאים, "מִרְשֵׁי־בְרִית", היו אלופי הפוליטיקה הבינלאומית. בכל מקום הם ידעו לזרוע איים של בגידה שישמשו אותם לשליטה קלה בכל המחוזות שאותם האימפריה הרומית כבשה. הייתה להם היכולת למשוך בחוטים, לדעת את מי לקנות ועל מי להשפיע. לא סתם המלכות שלהם נמשכה מאות רבות של שנים. גם כאן נעזרו הרומאים ב"מִרְשֵׁי־בְרִית"; אמנם היו שם גם "עַם יִדְעִי אֱלוֹהֵיוּ", שהצליחו להציל משהו מהאומה הישראלית ולהקים מרכז שבו תתרכז שארית הפליטה בעקבות החורבן הרומאי שהתרגש על הארץ; "וּמִשְׁכִּילֵי עַם יִבְיִנוּ לְרַבִּים" - תורה שבעל פה בזמנים קשים של שבי וביזה. אך הם שילמו מחיר יקר של כישלונות "בְּחָרֵב וּבְקִלְבָּה" וכו'.

וּבְהַפְּשָׁלָם יַעֲזְרוּ עֹזר מְעַט וְנָלוּ עֲלֵיהֶם רַבִּים בְּחִלְקֵי־לְקוֹת. וּמִן הַמִּשְׁכִּילִים יִפְשְׁלוּ לְצָרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וּלְלַבֵּן עַד עַת קֵץ פִּי עוֹד לְמוֹעֵד.

הנבואה ממשיכה ואומרת שיהיו פעמים שבהן, למרות הכישלונות של ממלכת ישראל בתקופת מלכות רומי, יהיה "עֶזְרָא מְעֻט". תהיה התגברות קלה, ופה ושם תהיה סיעתא דשמיא, תקופות של הרמת ראש במסגרת השעבוד הרומי. הפסוקים כאן רומזים אולי למרד של בר כוכבא. המרד הצליח בתחילתו ועורר השתאות. אמנם, הוא נכשל בסופו, אך הייתה זו תקופה קצרה של "עֶזְרָא מְעֻט" שבה עם ישראל יצא לזמן קצר מהשעבוד. לא זו בלבד, כל הצלחה, ולו זמנית, הזינה את התקווה, הפעימה את הלבבות לדורות, והנחילה לתודעה את האמונה העמוקה שגם אם יבושש, בסוף בוא יבוא.

"וְנִלְוֵוּ עֲלֵיהֶם רַבִּים בְּחִלְקֵי לְקוֹת" - המתלווים היו מן החנפים המתבוללים, כאלו שחזרו בהם ושבנו ונלוו למשכילים. או ש"מִן הַמְשֻׁכִּילִים" של פסוק ל"ג רבים אבדו לאומה בצורה זו או אחרת. ובוודאי, לאורך עשרות ומאות השנים האפשרויות נתקיימו.

"וּמִן הַמְשֻׁכִּילִים יִכְשְׁלוּ", פה מפורש שגם מן המשכילים יש שכשלו, היו בני גדולים שהתנצרו מחולשה רוחנית, מפחד הפרעות או מצוק העיתים, כגון מסעי הצלב וכו', ויש שמתו. וכל זה "לְצָרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וּלְבָנֵן" - זה מהווה אות ומופת מברר ומלבן, שעושה אותנו זכים ומבוררים. וזה ימשך "עַד עַתָּה קָץ".

פסוקים לו-לט: רומי מקבלת את הנצרות

וְעָשָׂה כְּצִנּוֹ הַמֶּלֶךְ וַיִּתְרוֹמֶם וַיִּתְגַּדֵּל עַל כָּל אֵל אֱלֹהִים יִדְבַּר
נְפִלְאוֹת וְהִצְלִיחַ עַד כֹּלָּה זַעַם כִּי נִחְרָצָה נַעֲשֶׂתָה.

"הַמֶּלֶךְ" זו הקרן הזעירה המוזכרת בפרקים ז'-ח', המלכות הרביעית. "וְעָשָׂה כְּצִנּוֹ" - משנה חוקים, אפילו בענייני עבודת האלילים, מבטל עבודה זרה וממציא קדושים חדשים. מלכות רומי בתהליך ממושך ביטלה את העבודה הזרה, והמליכה את "אֵל אֱלֹהִים", כביכול אמונה באל אחד, אך על פי תפיסתה של הנצרות.

הפסוק אומר כי כל זה "עַד כָּלָה זַעַם כִּי נִחְרָצָה נְעֻשְׁתָּהּ", הוא עושה "וְהִצְלִיחַ", כי יש זעם על ישראל והגזרה עלינו נחרצת. משמעות הזעם הזו היא כעס על ישראל: הייתה זו הזדמנות היסטורית, צומת בדברי הימים שבו העולם היה בְּשִׁלַּל להופעת האמונה. אילו עם ישראל היה במצב מתוקן - מציון הייתה יוצאת תורה לעולם ודבר ה' מירושלים.

באותה עת מעגלים נרחבים בציבור העולמי מאסו בתרבות הרומאית הרדודה והתאוותנית וחיפשו רוחניות, משמעות, מענה מעבר ל'כאן ועכשיו'. היה זה עידן של חיפוש אמת, והאנשים במרחב התרבותי היו צמאים לבשורה חדשה, ערכית יותר ורוחנית יותר. באמת היו אז תופעות רחבות של גיור, ורבים מעמי הארץ התייחדו, כמו שאנחנו מוצאים בדברי חז"ל סיפורים על אונקלוס הגר, שמעיה ואבטליון, גירון קיסר, יוסף אביו של רבי עקיבא ועוד. באותה עת גם ביהודה נוצר מיאוס מההסתאבות של חלק מהממסד שאמור היה לייצג את אלוהי ישראל, כגון הכהונה, ובשל כך היו כיתות שפנו למדבריות ופרשו מהעם, כגון האיסיים. על הרקע הזה הופיעה הנצרות כמבשרת תורת אמת. אלא שבאמת אין זה יותר מחיקוי חיוור של תורת ישראל.

מכל מקום, כמו במקרים היסטוריים רבים אחרים, כשאין מים חיים - גם מים מלוחים נדמים כמשיבי נפש. כך הצליחה הנצרות לכבוש את העולם. ועם כל זה, סוף סוף גם הנצרות, בהשפעת עם ישראל, גרמה להתפשטות האמונה באל אחד.

וְעַל אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו לֹא יִבִּין וְעַל חֻמַּת נָשִׁים וְעַל כָּל אֱלֹהִים לֹא יִבִּין
כִּי עַל כָּל יִתְגַּדֵּל.

הנביא מדגיש שאכן הנוצרים עזבו את האליליות הבוטה והפגאנית, עזבו את אלוהי אבותיהם ודבקו בנצרות, אבל לא הגיעו לרמת קשר של "חֻמַּת נָשִׁים" - רמז לברית המיוחדת של עם ישראל עם הקדוש ברוך הוא (רש"י), כי הוא מרגיש גדול על הכל.

וְלֹאֲלוֹהַּ מְעִיזִים עַל פְּנֵי יְכַבֵּד וְלֹאֲלוֹהַּ אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶהוּ אֲבֹתָיו יְכַבֵּד
 בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְאֶבֶן יִקְרָה וּבְחַמְדוֹת. וְעָשָׂה לְמִבְצְרֵי מְעִיזִים עִם
 אֲלוֹהַּ נִכְרָ אֲשֶׁר יִפִּיר יִרְבֶּה כְּבוֹד וְהִמְשִׁילֵם בְּרָבִים וְאֲדָמָה יִחְלַק
 בְּמַחִיר.

בתהליך של למעלה ממאה שנה הפכה רומי מרודפת הנצרות ומאמיניה, למי שאימצה אותה באופן רשמי. במשך אלף שנים בערך, הרומאים ביססו את הנצרות, וזאת הפכה לדת עצומה: "אַלֶּה מְעִיזִים". התהליך נמשך אל ימי הביניים, כאלף שנה, עד השתלטות גמורה של הנצרות. ואז החל כסף רב לזרום לכנסייה, כך נבנו מבנים עצומים ומפוארים. אירופה של שבטים גרמניים רבים הולכת ומתכנסת סביב הכנסייה; זהו כוח אדיר שעם הזמן השתלט גם על משאבים וגם על נכסים, זהב, כסף ו"מבצרי מעיזים". בשלבים מסוימים הייתה מציאות שההגמון היה גם הראש הצבאי, גם הראש הכלכלי, גם הראש הפוליטי וגם הראש הרוחני.

"אֲדָמָה יִחְלַק בְּמַחִיר", זה תיאור שמתאים לרומאים שגרמו לאנשים להיות משועבדים אליהם, עד שלבסוף האדמות, שהיו פעם נחלות פרטיות שעברו מדור לדור, הפכו שייכות לאימפריה הרומאית. השיטה הזו לא התחילה ברומא: כבר יוסף קנה את כל מצרים והפך אותה לרכושו הפרטי של פרעה. כשיוסף הלאים קרקעות במצרים, הייתה זו למטרת הצלה מרעב ותכנון נכון להיטיב עם נתיניו, ולא לשם צבירת כוח אישי אדיר. אלכסנדר מוקדון הפך זאת לאומנות של ממש, וגם אנטיוכוס נהג כן. השיטה של היוונים הייתה לטשטש את הזהות הלאומית של המקומיים. הרעיון היה שעם התפשטות ההלניזם, הפטריוטיות תאבד את התוקף שלה. כל אנשי המדינה יחושו אזרחי העולם, שותפים לאמונה ולדרך. כשהתגייסות לצבא לא נעשתה על בסיס לאומי, אלא מתוך דחפים כלכליים, ונבנה צבא של שכירי חרב שהתגמול שלהם הוא נחלות ואדמות בשטחים הכבושים, נגרמה התבוללות מעמיקה וגוברת בקרב העמים השונים, ולתופעה זו הייתה השפעה רחבה על כל האוכלוסיות המקומיות. כך קרה בכל העולם, וכך קרה ביהודה.

מתוך "חזון וחלומות" - הרב שלומי בדש

לרכישת ספרים: <https://shop.yhb.org.il>



פסוקים מ-מה: ומה באחרית הימים?

וּבַעַת קֶזַץ יִתְנַגַּח עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנִּגְב וְיִשְׁתַּעַר עָלָיו מֶלֶךְ הַצָּפוֹן בְּרֶכֶב וּבִפָּרָשִׁים וּבִאֲנִיּוֹת רַבּוֹת וּבָא בְּאַרְצוֹת וְשָׁטַף וְעָבַר. וּבָא בְּאֶרֶץ הַצְּבִי וּרְבוֹת יִפְשְׁלוּ וְאֵלֶּה יִמְלְטוּ מִיָּדוֹ אָדָם וּמוֹאֵב וְרֵאשִׁית בְּנֵי עַמּוֹן. וְיִשְׁלַח יָדוֹ בְּאַרְצוֹת וְאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תִהְיֶה לְפָלִיטָה. וּמִשָּׁל בְּמִכְמֵנֵי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וּבְכָל חֲמֹדוֹת מִצְרַיִם וְלִבְיָם וְכִשְׂיִם בְּמִצְרָיִם. וְשָׁמְעוֹת יִבְהַלְהוּ מִמְזֻרָח וּמִצָּפוֹן וְיֵצֵא בְּחֵמָא גְדֹלָה לְהַשְׁמִיד וּלְהַחֲרִים רַבִּים. וְיִטַע אֲהֵלֵי אֶפְדֵּנוּ בֵּין יָמִים לְהַר צְבִי קִדְשׁ וּבָא עַד קִצּוֹ וְאִין עוֹזֵר לוֹ.

יש מי שהסבירו את כל הפסוקים עד כאן על יוון ולא על רומי, והביטויים החוזרים ומופיעים כאן "מֶלֶךְ הַנִּגְב" ו"מֶלֶךְ הַצָּפוֹן" מחזקים את עמדתם. אך לדרכנו, הפסוקים האחרונים עסקו ברומי וכעת המשך הפסוקים הוא תיאור של מה שיקרה באחרית הימים, כך לפחות לפי המלבי"ם. מלכי הנגב והצפון מתייחסים לנצרות ולאסלאם.

רבים מארצות המזרח נופלות בפניו נשוא הפסוקים הללו (על פי המלבי"ם זהו גוג ומגוג): אדום, מואב, עמון, אך ספק אם מדובר כאן בזיהוי לאומי או בזיהוי גאוגרפי. למעשה, אף מדינה לא תצליח להימלט מכיבושיו, אפילו מצרים; הוא ישלוט על האוצרות והמשאבים של מצרים. "וְלִבְיָם וְכִשְׂיִם בְּמִצְרָיִם" - הוא יכבוש גם אותם, והם ילכו אחריו.

אמנם יש כאן מעט חיזוק גם למי שסובר שכל הפסוקים האחרונים ממשיכים לתאר את מלכות יוון, מכיוון שגם כאן מדובר על מלך הצפון ומלך הדרום. אך אם נמשיך ללכת בקו שלפיו מדובר על רומי, נראה שמדובר כאן על התנגשות בין הנצרות לאסלאם. בתיאור הזה יש פרטים שאפשר להבין בכמה דרכים - כנבואה על כיבושי המוסלמים ברחבי העולם, על מסעי הצלב, וכמובן, יש אפשרות שנבואה זו לא התגשמה עדיין, שכן כידוע, הנצרות והאסלאם הן עדיין שתי הדתות הגדולות בעולם. אם כן, אין לנו אלא לצפות ולייחל להתקיימות הנבואה, ואז בוודאי הפסוקים יהיו ברורים יותר.